

Krzysztof Księski, krzysztofandrzejksieski@gmail.com,
Wyższa Szkoła Humanistyczno-Przyrodnicza w Sandomierzu
Kamil Nieścioruk, kamil.niescioruk@up.lublin.pl, Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie

Kartograficzna metoda badań w analizie turystyki kulturowej na przykładzie Festiwalu Fantastyki Falkon w Lublinie

Słowa kluczowe: Falkon, GIS, kartografia, turystyka kulturowa, fantastyka

Abstrakt

Artykuł porusza przestrzenny aspekt uczestnictwa w ogólnopolskiej imprezie kulturalnej na przykładzie Festiwalu Fantastyki Falkon w Lublinie. Autorzy analizują dane około ośmiu tysięcy uczestników z lat 2013 i 2014 pod kątem ich cech przestrzennych (miejsce pochodzenia) i demograficznych (wiek, płeć). W wyniku procedur przetwarzania informacji i przy zastosowaniu oprogramowania z grupy Systemów Informacji Geograficznej opracowano dziewięć map, które w przejrzysty sposób unaoczniają przestrzenne relacje w ramach analizowanej zbiorowości. Kartograficzna metoda badań pozwala, w oparciu o wykonane mapy, poszukiwać dodatkowych zależności oraz odpowiedzi na pytania o przyczyny charakteru analizowanych zjawisk, co również wykonano w ramach prezentowanego opracowania. Poruszono tu m.in. zagadnienia relacji uczestnictwa w festiwalu do dostępności komunikacyjnej i odległości do miasta oraz kwestię wieku (w tym niepełnoletniości) uczestników.

Wprowadzenie

Turystyka, jako zjawisko osadzone szeroko we współczesnej rzeczywistości, już dawno przestała być postrzegana jako wąskie działanie związane tylko z wypoczynkiem i podróżą. Jest ona atrybutem kultury, jednocześnie tę kulturę kształtując [Kowalczyk 2008, s. 11], podobnie jak kształtuje samych turystów, poznających wybrane zagadnienia rzeczywistości i rozwijających swoje zainteresowania. Pojęcie turystyki kulturowej jest definiowane bardzo różnie, w literaturze spotkać można zarówno ujęcia szersze, jak i węższe oraz odniesione do różnorodnie określanej kultury [Mikos von Rohrscheidt 2008, s. 4]. Warto zwrócić uwagę, że w wielu definicjach mówi się nie tylko o odwiedzaniu motywowanymi zainteresowaniami, ale także o czynnym uczestnictwie w życiu kulturalnym [Kowalczyk 2008, s. 13-14; Mikos von Rohrscheidt 2008, s. 7-8]. Owo uczestnictwo dotyczy wydarzeń bardzo różnego typu, ale każda taka działalność mieści się w pojęciu turystyki wydarzeniowej, często określanej mianem eventowej. D. Getz [2008, s. 412], wskazując na typy turystyki eventowej, wyróżnia jako jeden z nich turystykę związaną z festiwalami i innymi wydarzeniami kulturalnymi.

Podkreślić należy, że turystyka jako zjawisko masowe jest bardzo różnorodna, także w obrębie jej bardziej szczegółowo określonych gałęzi. W ramach analizy turystyki, której celem jest uczestnictwo w życiu kulturalnym, mówić można zarówno o wydarzeniach kultury popularnej, jak i wysokiej, niezależnie od sposobu zdefiniowana samych tych pojęć (A. Mikos von Rohrscheidt [2013, s. 8] określa nawet te pierwsze mianem elitarnych). Niewątpliwie do rozrywki popularnej zaliczyć można wszystko to, co często wiąże się ze zwiększoną w dzisiejszych czasach mobilnością ludności. Mowa tu o tzw. *party tourism*, np. turystyce clubbingowej [Iwanicki, Dłużewska 2014, s. 38], czy nawet zjawisku określanym jako alkoturyzm [Bell 2008, s. 291-292]. Podobnie opisać można część wydarzeń muzycznych, choć tu zakres tematyczny bywa bardzo różny – od muzyki popularnej, poprzez alternatywną i niszową, po muzykę poważną, niewątpliwie zaliczaną do kultury wysokiej [Ratkowska 2010, s. 37-38; Piasecka 2012, s. 41-43; Majchrzak i in. 2015, s. 7-8].

Szerokie spektrum uczestników mogą gromadzić wydarzenia wielotematyczne, a takimi zwykle są współczesne festiwale fantastyki, nazywane przez środowisko miłośników fantastyki (fandom) konwentami, będące tematem niniejszego artykułu. W wielu przypadkach spotkania takie wykraczają poza tradycyjnie definiowaną fantastykę i stają się wydarzeniami łączącymi w sobie zagadnienia od literatury, poprzez gry fabularne i planszowe, na grach elektronicznych i sztukach walki kończąc. Te zdawać by się mogło mało „fantastyczne” elementy są odzwierciedleniem współczesnych zainteresowań i odbiciem faktu, jak bardzo niektóre zagadnienia przenikają się ze sobą, łącząc na jednej imprezie np. pasjonatów fantasy i nowoczesnych technologii [Smoleńska 2009, s. 36].

Festiwal Falkon: historia i charakterystyka analizowanego wydarzenia

Przykładem takiego wydarzenia jest lubelski Falkon – jeden z największych polskich festiwali poświęconych szeroko pojętej fantastyce. Fantastyka obejmuje bardzo szerokie spektrum tematyczne. W pojęciu tym mieści się szereg gatunków, w szczególności: science fiction, fantasy, horror, jak również historia alternatywna. Występują one w wielu przekładach kulturowych: filmie, literaturze, grach, sztuce, teatrze czy muzyce, uwodząc rzesze miłośników fantastyki na całym świecie. Na podstawie „Informatora Konwentowego” [<https://konwenty.info>, 25.11.2015] można podać, że rocznie w całej Polsce odbywa się około 150 konwentów o tematyce fantastycznej. Zdecydowana większość z nich to niewielkie imprezy gromadzące od kilkudziesięciu do kilkuset uczestników. Jednak największe z nich to kilkutygodniowe festiwale, tzw. imprezy totalne, podejmujące całe spektrum tematów fantastycznych. Od kilku lat największym tego typu festiwalem jest poznański Pyrkon. Drugim pod względem wielkości konwentem jest natomiast właśnie Falkon, który z początkowo małej imprezy stał się jednym z najważniejszych wydarzeń tego typu w Polsce.

Organizacja konwentów w Polsce sięga połowy lat siedemdziesiątych XX wieku. Pierwszym konwentem był Eurocon – najważniejsza europejska impreza branżowa – który miał miejsce w Poznaniu w 1976 roku. Później odbywał się on w Polsce jeszcze kilkakrotnie. Następnie rozpoczęto organizację najważniejszych polskich konwentów, które przybrały nazwę Polconów. Do 1984 roku odbyło się ich kilka, były one jednak bardzo hermetyczne. Organizowane przez Radę Główną Ogólnopolskiego Klubu Miłośników Fantastyki i Science Fiction, a później Polskiego Stowarzyszenia Miłośników Fantastyki gromadziły wyłącznie członków tej organizacji oraz zaproszonych twórców, wydawców, krytyków. Dopiero od 1985 roku Polcony stały się mniej hermetyczne – mogły w nich uczestniczyć osoby zrzeszone w klubach fantastyki na terenie całego kraju. Natomiast kilka lat później konwenty te stały się całkowicie otwarte dla wszystkich miłośników fantastyki [Wójcik 1986].

Falkon powstał w 2000 roku jako odpowiedź na potrzebę organizacji w Lublinie konwentu rangi ogólnopolskiej. Wcześniej taki festiwal miał miejsce w Lublinie w 1994 roku i był to Polcon. Jego poziom organizacyjny oceniony został wysoko, a impreza zapisała się w pamięci fanów. Grupa fanów fantastyki, zrzeszona wokół Lubelskiego Klubu Fantastyki „Syriusz”, działającego jako sekcja zainteresowań przy Wojewódzkim Domu Kultury w Lublinie¹ postanowiła zorganizować ogólnopolską imprezę fantastyczną i uzyskała od władz klubu zgodę na realizację tej inicjatywy. Celem uproszczenia spraw organizacyjnych powołano dla organizacji Falkonu stowarzyszenie rejestrowe: Lubelskie Stowarzyszenie Fantastyki „Cytadela Syriusza”.

Jedną z pierwszych decyzji było wybranie nazwy konwentu. Jest ona dwuczłonowa – końcówka „kon” jest skrótem od słowa konwent, natomiast przedrostek „fal” jest ukrytym akronimem, którego rozwinięcie brzmi Fantastyczny Atak Lublina. Wykorzystano tu także

¹ Obecnie Wojewódzki Ośrodek Kultury.

zbieżność brzmieniową z angielskim słowem *falcon*, oznaczającym sokoła albo jastrzębia, drapieżnego ptaka, kojarzącego się pozytywnie, jako coś dynamicznego, aktywnego i szybkiego. Nie bez znaczenia miał również fakt, że jeden z najsłynniejszych statków kosmicznych – należący do Hana Solo z „Gwiezdnych Wojen” zwie się Falcon Millenium [Informator Falkonu 2000, s. 1].

W pierwszej edycji konwentu wzięło udział 430 uczestników z całego kraju. Jak na tamte czasy było to sporo, pod względem frekwencji impreza należała do pierwszej dziesiątki imprez fantastycznych, co było niewątpliwym sukcesem. Wydaje się, że wynik ten zawdzięczano dobremu programowi z dużą liczbą twórców oraz dobrym terminem niekolidującym z innymi konwentami. Kolejne Falkony były coraz liczniejsze, tylko w 2006 roku nastąpił spadek liczby uczestników, co pokazuje tabela 1. Wynikało to z faktu, iż trzy miesiące wcześniej zorganizowano w Lublinie drugi w historii miasta Polcon.

Tab. 1. Miejsce i liczba uczestników Falkonu w poszczególnych latach (IV L.O – IV Liceum Ogólnokształcące im. Stefanii Sempołowskiej w Lublinie, WSPA – Wyższa Szkoła Przedsiębiorczości i Administracji w Lublinie, TL – Targi Lublin)

Rok	Liczba uczestników	Główne miejsce	Rok	Liczba uczestników	Główne miejsce
2000	430	IV L.O.	2008	1300	WSPA
2001	480	IV L.O.	2009	1700	WSPA
2002	650	IV L.O.	2010	2100	WSPA
2003	820	IV L.O.	2011	2500	WSPA
2004	900	IV L.O.	2012	3000	TL
2005	1080	IV L.O.	2013	4500	TL
2006	1000	IV L.O.	2014	7000	TL
2007	1130	WSPA	2015	8000	TL

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych organizatora.

Falkon jest tzw. konwentem totalnym, czyli podejmującym w swoim programie wszystkie nurty związane z fantastyką i wszystkie media. Impreza odbywa się zawsze w weekend, najczęściej rozpoczynając się w piątek po południu i kończąc w niedzielę, z możliwością przedłużenia do czterech dni, co ma miejsce, gdy 11 listopada wypada w czwartek lub poniedziałek (Falkon tradycyjnie organizowany jest w drugi weekend listopada).

Program konwentu jest bardzo rozbudowany. Dzieli się na bloki programowe, w ramach których właściwie przez cały czas trwania odbywa się od kilku do kilkunastu punktów programu jednocześnie. Na Falkonie ma miejsce kilkaset wydarzeń, zwykle 500-600, czemu sprzyja fakt, iż również nocą obiekty imprezy są udostępniane uczestnikom, a punkty programu odbywają się także w porze nocnej. Niektórzy uczestnicy w ogóle nie kładą się spać podczas całego konwentu, uczestnicząc w możliwie jak największej liczbie atrakcji.

W ramach programu imprezy odbywają się spotkania z twórcami, prelekcje fantastyczne i popularnonaukowe, panele dyskusyjne, pokazy, prezentacje, konkursy i turnieje wiedzy. Fani mają także okazję zdobyć autografy swoich ulubionych autorów, których na Falkonie jest kilkadziesiąt.

Cel i metody badań

Każda aktywność turystyczna jest zjawiskiem przestrzennym, a zatem może być analizowana z wykorzystaniem narzędzi kartograficznych, nie tylko do prezentacji faktów, ale także do formułowania wniosków wynikających z przestrzennej prezentacji tychże faktów [Saliszczew 2003, s. 265-266]. W bardzo wielu analizach zjawisk z zakresu turystyki kulturowej mapa jest tylko narzędziem dodatkowym, co często wynika z określonych potrzeb czy też zakresu badań. Jako przykład mogą posłużyć mapy inwentaryzujące badane obiekty i wydarzenia [Mikos von Rohrscheidt 2013, s. 11-13; Woźniczko, Jędrysiak 2014, s. 269], czy możliwości komunikacyjne stojące przed turystami [Iwanicki, Dłużewska 2014, s. 42]. Wraz ze wzrostem popularności narzędzi z grupy GIS (Systemów Informacji Geograficznej), łatwiejsze stało się dokonywanie złożonych operacji na zbiorach danych odniesionych do przestrzeni, a znaczenie mapy jako narzędzia badawczego (a nie tylko ilustracji – dodatku do artykułu) zdecydowanie wzrosło w kręgach badaczy mających na co dzień nieco mniej do czynienia z kartografią. Potwierdzeniem tej tezy są badania, w których ruch turystyczny widziany jest jako zjawisko przestrzenne. Co więcej, bywa, że tylko aspekt przestrzenny tego zjawiska jest analizowany. W efekcie turystyka (w tym turystyka kulturowa) jawi się jako zespół zjawisk tworzących przestrzenne wzory, których to układu przyczynić się poszukuje [Kádár 2013, s. 109; Guedes, Jiménez 2015, s. 108]. W pracach tego typu wykorzystywane są mapy, które wykraczają poza proste prezentacje danych jakościowych – obok metody sygnaturowej stosowane są np. kartogramy lub kartodiagramy [Wojciechowska, Reczyńska 2014, s. 327], choć nadal wiele informacji przestrzennych prezentowanych jest wyłącznie w tabelach.

Niniejszy artykuł jest próbą kartograficznego ujęcia zjawiska uczestnictwa w dużej, cyklicznej imprezie fantastycznej, jaką jest Falkon. Celem autorów jest zarówno prezentacja zjawiska, jak i analiza jego wybranych aspektów. Pierwsza część ma pokazać, że bogactwo danych ukazanych na mapach podnosi znacznie informacyjność samych danych. W drugim etapie szersze ujęcie demograficzne prowadzi do sprawdzenia postawionych hipotez na temat wpływu czynnika przestrzennego na możliwość uczestnictwa w analizowanej imprezie.

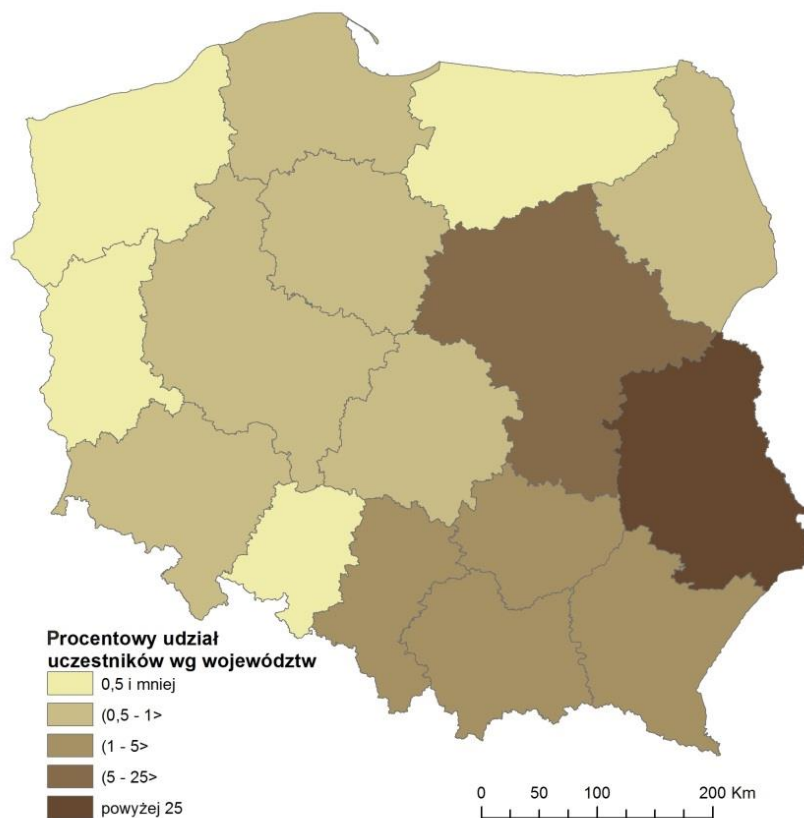
Wykorzystane dane pochodziły z lat 2013 i 2014, a szczegółowe informacje oparto na informacjach zgłaszanych przez uczestników, którzy przy akredytacji podawali wiek, płeć i miejsce zamieszkania. Uwzględnieni zostali tylko uczestnicy niebędący twórcami programu i nie zaangażowani w organizację festiwalu. Z listy osób odrzucono także zapisy niejasne, z niemożliwymi do identyfikacji miejscowościami oraz niewielką grupę uczestników przyjeżdżających z zagranicy. Łącznie uwzględniono 3066 wpisów dla roku 2013 oraz 4903 w roku 2014 wobec ogólnej liczby wszystkich konwentowiczów wynoszącej odpowiednio, według organizatorów, ok. 4500 i ok. 7000 osób.

Dane pogrupowano, dzieląc uczestników według miejscowości (było ich ok. 240 w 2013 oraz ok. 600 w 2014 roku), województwa, płci, a także wieku. W tym ostatnim przypadku zastosowano przedziały wiekowe, opierając się częściowo na klasyfikacji stosowanej m.in. przez Główny Urząd Statystyczny (przedziały 9 lat i mniej, 10-14, 15-19, 20-25, 26-35, 36-45 oraz 46 i więcej lat). Pozwoliło to wydzielić grupy młodzieży szkolnej oraz studentów, co wykorzystano w jednej z analiz.

Dane opracowano z wykorzystaniem arkusza kalkulacyjnego Excel, a utworzone tabele posłużyły jako tabele atrybutów warstw w programie z grupy GIS. Programem tym był ArcMap (ArcGIS). Dodatkowo użyto wektorowych danych opisujących podział administracyjny Polski udostępnionych przez Centralny Ośrodek Geodezji i Kartografii. Mapy opracowano wykorzystując wspomnianym ArcMap oraz program do grafiki wektorowej CorelDraw.

Wyniki badań

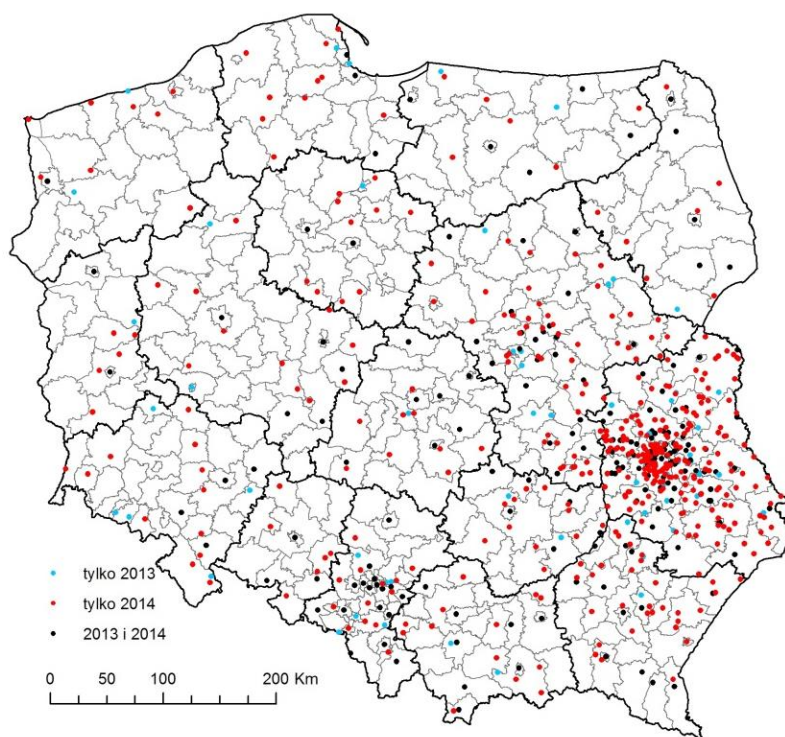
Falkon jest z założenia imprezą ogólnopolską, ale oczywista jest dominacja uczestników z Lublina i okolic. Uczestnicy z samego Lublina stanowili w 2013 roku 57,9%, a w roku 2014 48,2% respondentów. Roczne różnice procentowego udziału poszczególnych województw nie były duże i w obu latach obraz był podobny. Rycina 1 pokazuje udział uczestników z województw w ogólnej liczbie uczestników zarówno w roku 2013, jak i 2014. Mapę wykonano z zastosowaniem metody kartogramu, która zalecana jest do przedstawienia wartości względnych. Zalecenie to wskazuje na wartości odniesione do powierzchni, ale akceptowane są także inne wartości względne [Tomaszewska 2009, s. 209-211].

Ryc. 1. Udział uczestników z poszczególnych województw

Źródło: opracowanie własne.

Jak widać zachowana jest ogólna tendencja, że im dłuższą drogę należy pokonać, aby uczestniczyć w Falconie, tym udział konwentowiczów jest mniejszy. Obraz ten jest jednak nieco zaburzony chociażby przez wskaźniki dla województwa opolskiego oraz sąsiadującego z lubelskim podlaskiego, którego udział jest mniejszy niż pozostałych województw południowo-wschodniej Polski. Ten drugi przypadek wynikać może (zwłaszcza w zestawieniu z województwem podkarpackim) z dużo mniej dogodnych połączeń komunikacyjnych. Szczegółowy regionalny obraz demograficzny uczestników przedstawiony zostanie w dalszej części artykułu, na rycinie 2 zobrazowano natomiast pochodzenie uczestników dwu analizowanych konwentów. Zastosowano tu metodę sygnaturową przy czym każdy punkt oznacza miejscowość, z której pochodził uczestnik, niezależnie od liczby reprezentantów danej miejscowości. Wyróżniono jedynie kategorię ze względu na lata uczestnictwa. Świadomie zrezygnowano z podpisywania poszczególnych miejscowości. Utrudnia to nieco odbiór treści, ale jednocześnie nie zaciemnia obrazu, co byłoby nieuniknione w przypadku podpisania ponad pół tysiąca punktów. Pewne udogodnienie stanowią wprowadzone na mapę granice administracyjne jednostek niższego rzędu (w omawianym przypadku – powiatów).

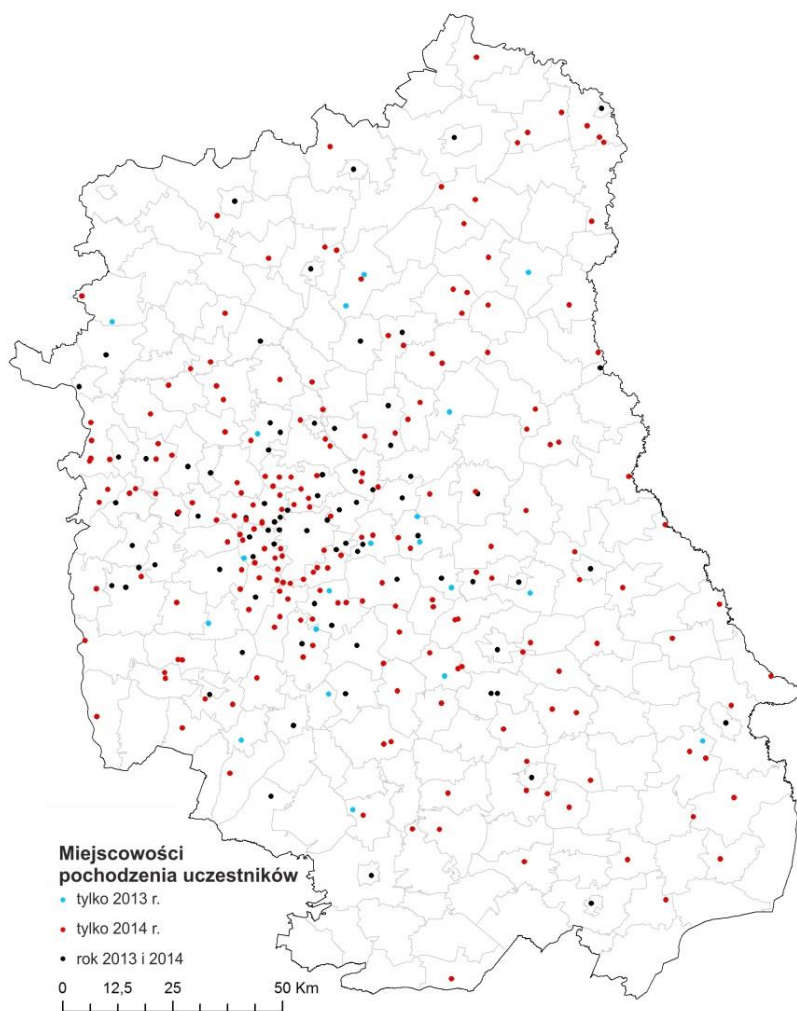
Ryc. 2. Miejscowości w Polsce, z których pochodzili uczestnicy Falconu

Źródło: opracowanie własne.

Na mapie widoczna jest oczywiście dominacja województwa lubelskiego, na obszarze którego znalazło się aż 298 z 646 zaznaczonych miejscowości. Zauważalna jest także duża liczba miejscowości położonych w bezpośrednim sąsiedztwie województwa lubelskiego – w północnej części podkarpackiego oraz południowej części mazowieckiego. Duża koncentracja występuje także w aglomeracji warszawskiej oraz śląskiej. Ze 182 miejscowości uczestnicy przyjechali w obu analizowanych latach, z 59 tylko w 2013 roku, natomiast aż 405 miejscowości to miejsca, z których uczestnicy przyjechali tylko w roku 2014. Wyraźny jest zatem, idący za ogólnym wzrostem liczby uczestników, wzrost geograficznego zasięgu festiwalu.

Wobec tak dużego udziału uczestników z województwa lubelskiego warto przyjrzeć się bardziej szczegółowo obrazowi analizowanego zjawiska w większej skali. Rycina 3 przedstawia zatem rozmieszczenie miejscowości, z których pochodzili uczestnicy konwentu, ale tylko dla obszaru województwa lubelskiego. Zastosowano tu, jak i poprzednio, metodę sygnaturową, a treść podkładową stanowią tym razem granice gmin. Bardzo duża koncentracja punktów (miejscowości) występuje w bezpośrednim sąsiedztwie Lublina, przy czym zwraca uwagę dominacja strefy zachodniej oraz, w mniejszym stopniu, południowej. Wynikać to może zwłaszcza z faktu, że gminy położone na zachód stanowią w największym stopniu obszary intensywnego podmiejskiego osadnictwa. Dotyczy to zwłaszcza gminy Konopnica i Jastków, w pewnym zakresie także położonej na północ gminy Niemce i na południe gminy Głusk.

Oprócz bezpośredniego sąsiedztwa stolicy województwa, a więc oprócz powiatu lubelskiego ziemskiego, znaczna liczba miejscowości, z których pochodzili uczestnicy, znalazła się w powiecie puławskim oraz lubartowskim. Najmniej licznie reprezentowane, jeśli chodzi o same miejscowości (bez uwzględnienia czynnika liczby uczestników) były powiaty graniczne, choć położone w różnych odległościach od Lublina – rycki, łukowski i janowski (po trzy miejscowości).

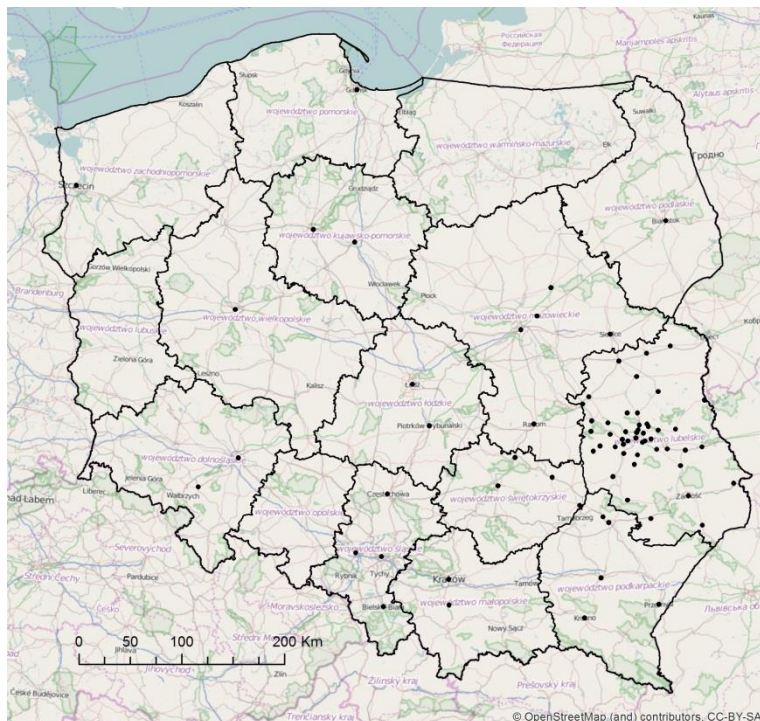

Ryc. 3. Miejscowości w województwie lubelskim, z których pochodzili uczestnicy Falconu

Źródło: opracowanie własne.

Pozostając przy zagadnieniu pochodzenia uczestników, ale przechodząc od ujęcia jakościowego ku ujęciu ilościowemu, warto dokonać analizy map zbliżonych do powyższych, ale zawierających jedynie te miejscowości, z których w dowolnym roku przybyło więcej niż pięć osób. Na rycinie 4 można dostrzec wyraźną dominację dużych miast, zwykle centralnych ośrodków województw. Dzieje się tak niemal w każdym województwie, z wyjątkiem opolskiego, lubuskiego i warmińsko-mazurskiego, które to nie mają swoich reprezentantów. Dodatkowo, zwłaszcza w bliższych lubelskiemu

województwach, ponad pięć osób przybywało z mniejszych ośrodków. Warto jednak zwrócić uwagę na sporą różnicę w wielkości tych miejscowości, gdyż mapa ukazuje zarówno duże miasta na prawach powiatu, jak Przemyśl czy Częstochowę, jak i miejscowości wyraźnie od nich mniejsze (np. Sandomierz czy Wołomin). Dodatkowo odwrotnie skorelowany wpływ odległości danego województwa (i miasta) od Lublina jest nie zawsze regułą, co pokazuje chociażby przykład dolnośląskiej Świdnicy. W gronie widocznych na mapie miejscowości spoza województwa lubelskiego nie ma żadnej o randze administracyjnej niższej niż siedziba powiatu. Wynika to zapewne zarówno z samej wielkości tych miast, jak również z faktu, iż w ośrodkach tego typu łatwiej o zorganizowane środowiska fanowskie zainteresowane uczestnictwem w festiwalu, co niewątpliwie sprzyja organizacji wspólnego wyjazdu na konwent.

Ryc. 4. Miejscowości w Polsce, z których w roku 2013 lub 2014 przybyło na Falcon ponad pięć osób
Źródło: opracowanie własne.

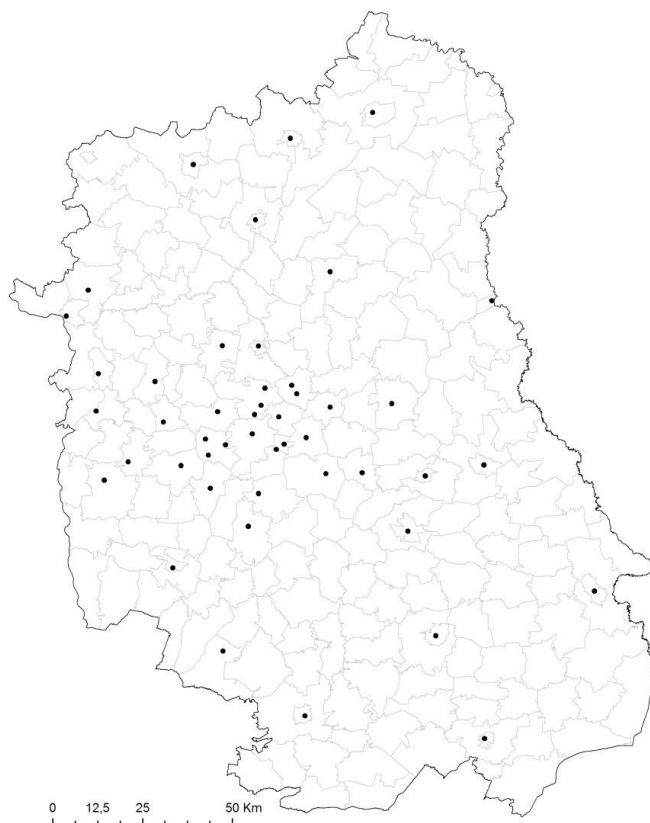
Zagęszczenie miejscowości reprezentowanych przez ponad pięć osób w województwie lubelskim jest oczywiście znacznie niższe niż na mapie na rycinie 3, jednak na tyle duże, że warto i jemu przyjrzeć się bardziej szczegółowo, co uczyniono na rycinie 5. Widać na niej ponownie koncentrację wokół Lublina, a więc dominację miejscowości z powiatu lubelskiego. Stosunkowo licznie (cztery miejscowości) reprezentowany jest, ponownie,

powiat puławski oraz – inaczej niż na mapie na rycinie 3 – powiat łęczyński. Wśród uczestników znaleźli się mieszkańcy każdego z miast powiatowych województwa lubelskiego, przy czym dla 11 powiatów stolica była jedynym reprezentowanym miastem. Ranga administracyjna miejscowości, z których przybyło na Falcon ponad pięć osób jest, w przypadku województwa lubelskiego szersza niż w powyższym obrazie ogólnopolskim. Owe miejscowości to nie tylko stolica województwa i siedziby powiatów ziemskich i grodzkich, ale także miejscowości gminne, a nawet wsie sołeckie. Te ostatnie znajdują się głównie w powiecie lubelskim (Elizówka w gminie Niemce, Turka w gminie Wólka, Kalinówka w gminie Głusk oraz Motycz w gminie Konopnica). Jedynym wyjątkiem w tej grupie jest położona w gminie Spiczyn (pow. łęczyński) wieś Jawidz.

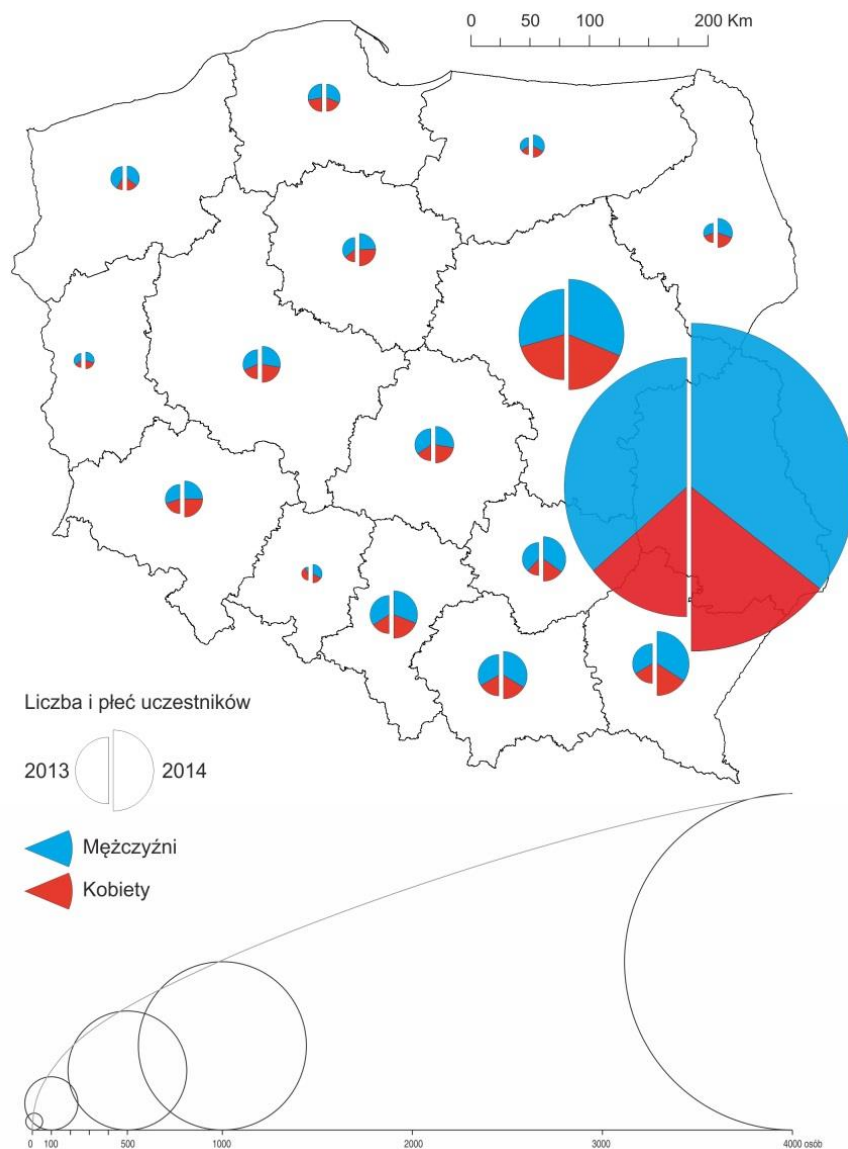
Ryc. 5. Miejscowości w województwie lubelskim, z których w roku 2013 lub 2014 przybyło na Falcon ponad pięć osób
Źródło: opracowanie własne.

Obie mapy wykonano, jak i poprzednie, z zastosowaniem metody sygnaturowej, przy czym na mapie z ryciny 4, ze względu na stosunkowo małe zagęszczenie sygnatur zastosowano, dla polepszenia czytelności, mapę podkładową z serwisu OpenStreetMap. Rozwiązanie to miało na celu wzbogacenie treści podkładowej mapy.

Przedstawione na poprzednich mapach ujęcie pozwala poznać rozkład przestrzenny badanej zbiorowości. Tak duża próbka danych wymaga jednak ujęcia syntetycznego, jeśli chce się, oprócz owego rozkładu, analizować również cechy demograficzne. Podstawowe informacje

ilościowe (względne) ujęte zostały już na pierwszej mapie, pokazującej procentowy udział uczestników ze wszystkich województw. Kartogram ukazuje dane względne w przedziałach klasowych, co pozwala grupować obszary (w tym przypadku województwa) we w miarę jednorodne zbiorowości. Aby poznać indywidualne wartości charakteryzujące poszczególne jednostki odniesienia, wykorzystać można (dla danych względnych) kartogram ciągły lub (dla danych bezwzględnych) – kartodiagram.

Ryc. 6. Liczba i struktura płci uczestników Falkonu

Źródło: opracowanie własne.

Na rycinie 6 ukazano za pomocą kartodiagramu strukturalnego sumarycznego kołowego (wykorzystującego półkola) liczbę uczestników z poszczególnych województw oraz strukturę płci dla każdej z grup. Przedstawiono dane dla dwu omawianych lat, co ułatwia analizowanie zmienności liczby uczestników. Przy tak dużej rozpiętości zbiorów danych metoda kartodiagramu wymaga szczególnie przemyślanego doboru wielkości diagramów. Jej duże zróżnicowanie powoduje, że zmniejszyć może się czytelność pokazywanej diagramem struktury, stąd na omawianej mapie ujęto jedynie informacje o płci uczestników, nie ujmując na diagramach struktury wieku.

Jeśli chodzi o liczebność analizowanej grupy, to potwierdza się tendencja widoczna także na kartogramie. Oczywista jest dominacja województwa lubelskiego oraz duża liczba uczestników z województwa mazowieckiego. Jednocześnie widać, że województwa

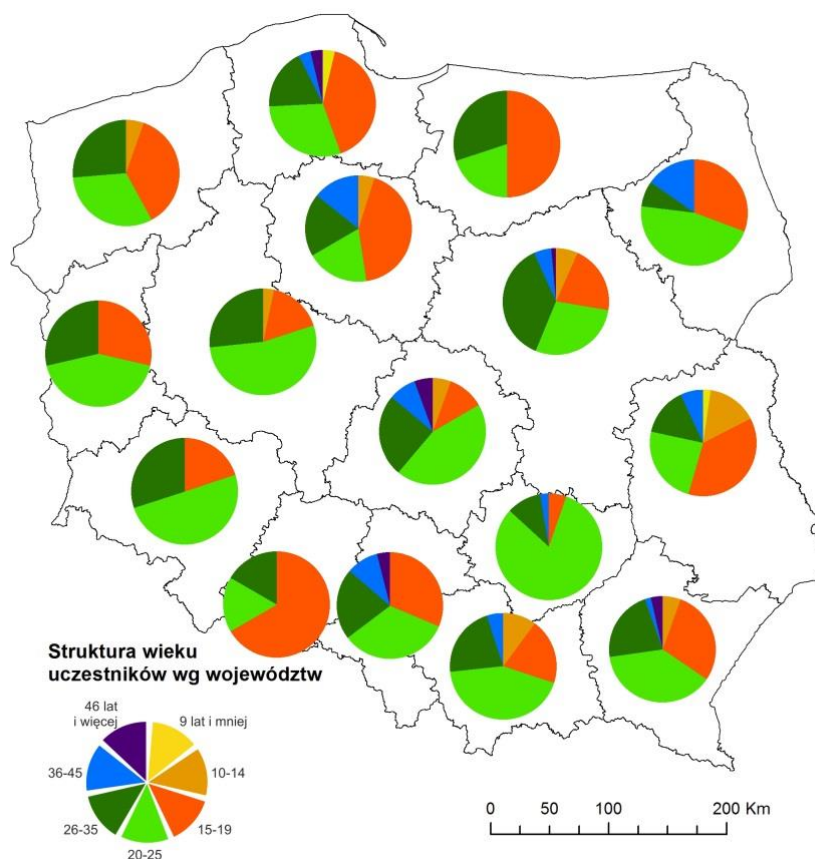
południowo-wschodniej Polski, z których uczestnicy stanowili stosunkowo znaczną grupę konwentowiczów, są – zwłaszcza w roku 2014 – dość zróżnicowane pod względem liczby uczestników, a jednocześnie w roku poprzednim (2013) nie różnią się diametralnie od województw Polski środkowej i zachodniej (np. porównanie świętokrzyskiego z łódzkim i wielkopolskim).

Ciekawe analizy przeprowadzić można w oparciu o strukturę oraz o dwudzielność powyższych diagramów dla województw. Ta druga, czyli zestawienie diagramów dla roku 2013 i roku 2014, pozwala szacować zmianę liczby uczestników. Niemal w każdym z województw zaobserwować można wzrost liczby uczestników, a wyjątkiem jest jedynie województwo pomorskie (spadek z 27 na 26 osób). Warto zauważyć, że zmiana jest tym większa, im bliżej miejsca organizowania Falkonu znajduje się województwo, przy czym najbardziej wyraźna jest ona w samym województwie lubelskim (o niemal 1500 osób, czyli o ok. 60%). Dobrze widoczna jest także w podkarpackim (ok. 160%, 90 osób), podlaskim (ok. 130%, 17 osób), świętokrzyskim (ok. 85%, 32 osoby) i mazowieckim (ok. 50%, 141 osób). Tłumaczyć można to ponownielatwością dojazdu wynikającą z niedużej odległości, przy czym znów należy zauważyć, że spośród wymienionych województw podlaskie jest tym, które reprezentowane jest najmniej licznie, co w pewnej mierze wynika z najmniej komfortowego dojazdu (choćby brak bezpośredniego połączenia kolejowego Białegostoku z Lublinem, wobec sytuacji, gdy stolica każdego z pozostałych województw ościennych takie połączenie posiada). Różnica liczby uczestników pomiędzy województwem podlaskim, a województwem świętokrzyskim (kolejnym pod względem liczebności województwem ościennym) wynosi aż 40 osób (30 do 70), czyli ponad 100%.

Warto zwrócić uwagę także na fakt, że Falkon nie jest imprezą reklamowaną w przestrzeni publicznej za pomocą tradycyjnych mediów (z wyjątkiem Lublina), a jedynie w mediach elektronicznych, np. na branżowych forach tematycznych. Oznacza to, że wpływ reklamy na regionalne zróżnicowanie liczby uczestników wydarzenia jest znikomy, a w skali ogólnopolskiej właściwie nie istnieje.

Interesujące jest także spojrzenie na strukturę płci uczestników. Stereotypowo tematyka związana z fantastyką, fantasy, grami fabularnymi itp. traktowana jest jako hobby przyciągające raczej męską część społeczeństwa. Jeden z dwóch głównych nurtów fantastyki – science fiction – od samego początku przyciągał głównie mężczyzn, znacznie bardziej zainteresowanych naukami ścisłymi, ztechnicyzowanym językiem i nowościami technologicznymi. Wraz z gwałtownym rozwojem drugiego głównego gatunku fantastyki – fantasy – udział kobiet wśród rzeszy miłośników fantastyki znacznie się zwiększył, jednak wciąż jest on mniejszy niż mężczyzn. Bez wątpienia można jednak powiedzieć, że fantastyka przestała być już domeną wyłącznie jednej płci – przedstawiciele obu chętnie sięgają po utwory o tematyce fantastycznej i biorą udział w imprezach tematycznych [Gutfeld, Jankowiak, Krawczyk 2013, s. 10-11].

Rycina 6 potwierdza jednak takie spojrzenie na zagadnienie. Niemalże w każdym przypadku udział uczestników płci męskiej jest większy, niż płci żeńskiej i wynosi średnio około 70% dla całej badanej próbki (w 2013 r. – 70,9%, w 2014 r. – 69,4%). Warto także zauważyć, że udział kobiet, porównując poszczególne województwa w dwu kolejnych latach, w wielu przypadkach jednak rośnie, choć sumarycznie całościowo minimalnie spadł. Wyraźny wzrost widoczny jest np. w kujawsko-pomorskim (22,8 punktu procentowego), czy łódzkim (12,8). W najliczniej reprezentowanych na Falkonie województwach sytuacja jest dość stabilna – występują niewielkie wzrosty (lubelskie – 1,1, mazowieckie – 1,8) lub spadki (podkarpackie – 1, małopolskie – 0,4), ale zdarzają się także różnice większe o kilka punktów procentowych (np. śląskie – wzrost o 6,6 oraz świętokrzyskie – wzrost o 6,3). Największy spadek wystąpił w województwie opolskim, bo aż o 50 punktów procentowych, ale wynika to z dużej niestabilności obrazu zjawiska dla małej próbki danych (6 i 12 osób w analizowanych latach).

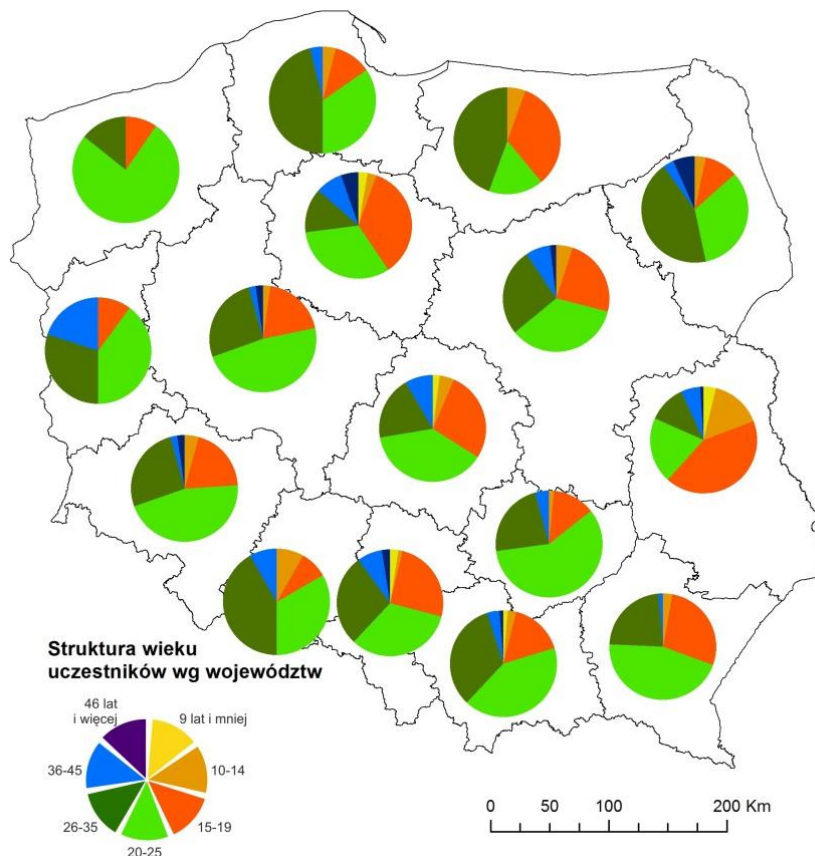
Ryc. 7. Struktura wieku uczestników Falkonu w roku 2013

Źródło: opracowanie własne.

Ostatnią z analizowanych cech jest struktura wiekowa uczestników konwentu. Rycina 7 przedstawia kartodiagram strukturalny dla roku 2013. Rozwiązanie to pokazuje jedynie strukturę zjawiska, bez jego wielkości, która to ukazana jest na rycinie poprzedniej, z liczbą uczestników i strukturą płci. Takie rozwiązanie wynikało z dużej dysproporcji liczby konwentowiczów pomiędzy województwami i chęci zapewnienia dobrej jakości czytania mapy, która wynika z odpowiednio dużych diagramów. Jak widać było na rycinie 6, rozpiętość wartości w ujęciu wojewódzkim generuje duże zróżnicowanie wielkości diagramów, które w skrajnych przypadkach są zbyt małe, aby przedstawić wyraźnie tak złożoną strukturę, jaką jest w analizowanym przypadku ujęty w siedem przedziałów wiek.

Diagramy przedstawiają udział poszczególnych grup wiekowych. Najliczniej reprezentowani są uczestnicy z przedziału 15-19 oraz 20-25 lat. Ci pierwsi stanowili w 2013 roku ponad 33%, a drudzy – ponad 26%, przy czym zróżnicowanie regionalne jest znaczne. Grupa 15-19 lat dominowała wśród uczestników z takich województw jak opolskie (choć, podobnie jak w przypadku omawianej wcześniej struktury płci, niewielka próbka dla tego województwa powoduje, że nie jest ono zbyt porównywalne z innymi) czy warmińsko-mazurskie, dla których stanowiła połowę lub więcej konwentowiczów. Na drugim biegunie znalazło się województwo świętokrzyskie, w którym ta grupa stanowiła zaledwie 5% uczestników. Jednocześnie w tymże województwie zdecydowanie przeważała liczba uczestników z drugiej z najliczniejszych grup, czyli grupy 20-25 lat, stanowiąc niemal 82% ogółu. W wielu innych województwach udział tej grupy był znaczny, sięgający kilkudziesięciu, ale nie przekraczający pięćdziesięciu procent. Wśród pozostałych grup warto spojrzeć na obecność dzieci do lat 9, procentowo największą w pomorskim (choć liczbowo była to tylko jedna osoba), ale wyraźną również w lubelskim (2,7%), co zrozumiałe, ze względu na bliskość uczestników z tego województwa względem miejsca konwentu. W większości województw nieduży lub zerowy jest udział osób z grupy 10-14,

co łatwo można próbować tłumaczyć niechęcią rodziców na wyrażenie zgody na kilkudniowy, często daleki wyjazd (a zgoda taka w formie pisemnej jest wymagana przez organizatorów). Widać jednak, że osobom z grupy starszej o taką zgodę łatwiej. O ile w przypadku osób niepełnoletnich zależność uczestnictwa od odległości jest w dużej mierze zrozumiała, to ciekawy jest fakt, iż grupa województw zachodnich nie posiadała w 2013 swoich przedstawicieli w grupach najstarszych, a więc powyżej 35 lat. Choć pojęcie młodości jest stale redefiniowane i dziś sięga ona przynajmniej do połowy czwartej dekady życia [Jones 2012], to wraz z wiekiem trudniej zorganizować kilkudniowy wyjazd związany z własnym hobby, stąd zapewne takie wyniki. A że hobby to z wiekiem jednak nie zanika, pokazuje ogólny około dziewięcioprocentowy udział tych dwu grup w całości uczestników w 2013 roku.

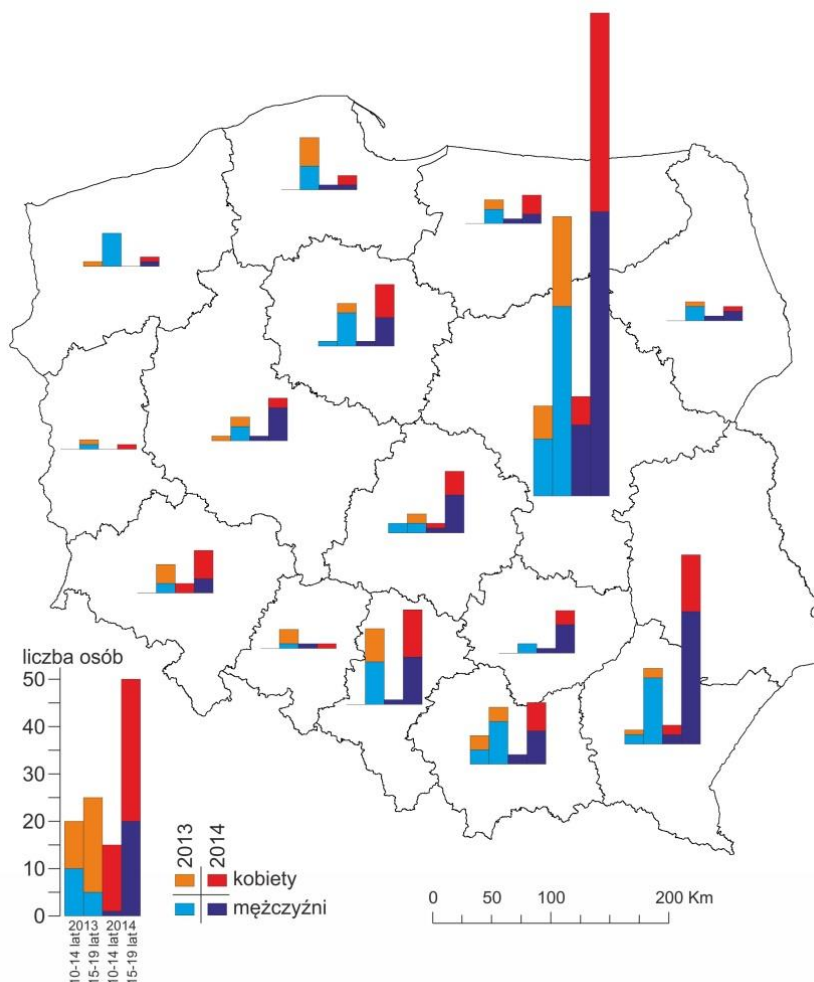

Ryc. 8. Struktura wieku uczestników Falkonu w roku 2014

Źródło: opracowanie własne.

Obraz tego samego zjawiska w kolejnym roku jest zbliżony głównie dla województw o większej liczbie uczestników, która to zapewnia porównywalną stabilność danych (rycina 8). Również ogólna charakterystyka zbiorowości jest podobna – dominuje grupa 15-19 lat (niemal 38%) oraz 20-25 lat (ponad 24%). Udział pierwszej z grup w żadnym z województw tym razem nie przekracza 50%, natomiast druga w kilku województwach jest bardziej wyraźna. W obu latach wyraźny jest także udział grupy 26-35 lat, natomiast obraz z roku 2014 nie potwierdza sytuacji z roku wcześniejszego dotyczącej osób powyżej 35 roku życia. Ich udział jest zauważalny w większości zachodnich województw, ale liczbowo nie są to duże grupy (w województwie lubuskim 20-procentowy udział tej grupy zapewniają 2 osoby z 10 osób ogółu uczestników).

Zasygnalizowana wyżej kwestia udziału osób w wieku szkolnym w konwencji, wymagająca zgody rodziców lub opiekunów powoduje, że warto przyjrzeć się bardziej szczegółowo przestrzennemu zróżnicowaniu tej grupy.

Ryc. 9. Liczebność i struktura płci uczestników w wieku 10-19 lat spoza województwa lubelskiego
Źródło: opracowanie własne.

Rycina 9 zawiera mapę przedstawiającą liczbę osób z grup 10-14 lat i 15-19 lat. Grupy owe wybrane zostały jako te, których reprezentanci dość licznie uczestniczą w konwencie (zwłaszcza grupa 15-19 lat), a jednocześnie do owego uczestnictwa wymagana jest zgoda ich rodziców. Wyjątkiem są osoby w wieku lat 19, już pełnoletnie, ale nadal (zwykle) będące uczniami, co spowodowało włączenie ich do analizowanej zbiorowości. Mapę wykonano metodą kartodiagramu słupkowego strukturalnego, co pozwoliło pokazać liczbę i strukturę płci uczestników w obu grupach wiekowych w obu analizowanych latach (stąd cztery słupki). W analizie nie uwzględniono województwa lubelskiego, gdyż podstawową kwestią była próba znalezienia odpowiedzi na pytanie, na ile odległość (nieraz znaczna) do miejsca konwentu wpływa na możliwość uczestnictwa w nim osób nieletnich.

Podstawową informacją odczytaną z mapy jest zdecydowana przewaga konwentowiczów w wieku 15-19 lat nad młodszymi. Dzieje się tak w obu analizowanych rocznikach i niemal we wszystkich województwach (jedynie w opolskim liczby dla roku 2014 są takie same). Można potraktować to jako poparcie tezy, że osobom starszym łatwiej przekonać opiekunów do wyrażenia zgody na udział w konwencie, ale z pewnością nie jest to jedyny powód takiego obrazu sytuacji – nakłada się nań także m.in. wykrystalizowane z wiekiem zainteresowanie tematami dostępnymi na konwentach tego typu. Inna zauważalna zależność to potwierdzenie dla tych grup generalnego trendu widocznego w całej analizowanej zbiorowości, a mianowicie wzrostu liczby uczestników pomiędzy 2013 i 2014 rokiem. Zdecydowanie bardziej wyraźny jest on dla starszej z analizowanych grup, ale też nie jest to regułą – odnotować można tendencję spadkową, choć występuje ona

w województwach reprezentowanych przez ogólnie małą liczbę uczestników (np. zachodniopomorskie czy lubuskie). W wielu województwach potwierdzony jest także ogólny trend co do udziału kobiet w konwencie. Ewentualne odstępstwa, jak np. mniejszy niż dla ogółu udział kobiet w województwie podkarpackim traktować należy raczej jako niewielki wyjątek, a nie przyczynek do dyskusji na temat zależności płci, niepełnoletności i możliwości uzyskania pozwolenia od rodziców na wyjazd na kilkudniową imprezę.

Zależność udziału od odległości województwa od Lublina jest dla grupy uczniów widoczna zasadniczo w stopniu podobnym do ogółu zbiorowości. Zdarzają się oczywiście odstępstwa i to nawet dość wyraźne. Co ciekawe, przeczą one łatwemu do sformułowania założeniu, że im bliższy wyjazd, tym łatwiej przekonać opiekunów do zgody na uczestnictwo w nim. Widoczne jest to np. w przypadku województwa kujawsko-pomorskiego, reprezentowanego w obu latach liczniej niż chociażby sąsiadujące z lubelskim świętokrzyskie. Zależność w tym przypadku wyraźna jest tylko dla grupy starszej (15-19 lat), co widoczne jest także i w innych województwach.

Przeprowadzone badania warto kontynuować w kolejnych latach, uzupełniając dane o informacje o następnych Falconach, co pozwoli wyciągnąć efektywniejsze, poparte dłuższą serią obserwacyjną wnioski.

Podsumowanie

Dane odniesione przestrzenne są materiałem predysponowanym do prezentacji kartograficznej. Jednocześnie takie ujęcie wymaga zwykle ich odpowiedniego przygotowania oraz wiedzy z zakresu metodyki kartograficznej. W niniejszym artykule pokazano, że zastosowanie kartograficznej metody badań do przedstawienia zjawisk związanych z turystyką kulturową może dać interesujące rezultaty. Już poziom ogólny, na którym następuje prezentacja danych zbiorczych pozwala formułować hipotezy, a dla organizatorów wydarzenia kulturalnego jest pierwszym krokiem do dalszych analiz. Prezentacje danych w sposób bardziej szczegółowy unaocniają liczne interesujące zależności. Ciekawe wnioski wyciągnąć można z przestrzennego rozmieszczenia zjawiska, jak i z analizy jego struktury (np. uwzględnionych w pracy atrybutów takich jak płeć i wiek). Przykładem powyższych wniosków i zjawisk jest chociażby uwidocznienie zależności pomiędzy połączeniami komunikacyjnymi a liczbą uczestników czy też wykazanie niewielkiej korelacji udziału niepełnoletnich miłośników fantastyki z odległością, jaka dzieli ich miejsce zamieszkania od miejsca konwentu. Przedstawione w artykule mapy są także przykładem znakomitego materiału dla organizatorów imprez kulturalnych, umożliwiającego efektywniejsze promowanie wydarzeń poprzez adresowanie informacji do określonych (zdefiniowanych np. wg wieku czy lokalizacji) grup potencjalnych uczestników.

Bibliografia

- Bell D., 2008, *Destination drinking: toward a research agenda on alcotourism*, „Drugs: education, prevention and policy”, 15(3), s. 291-304
- Getz D., 2008, *Event tourism: definition, evolution and reseach*, „Tourism Management”, 29, s. 403-428
- Guedes A. S., Jiménez M. I. M., 2015, *Spatial patterns of cultural tourism in Portugal*, „Tourism Management Perspectives” 16, s. 107-115
- Gutfeld D., Jankowiak D., Krawczyk S., 2013, *Fantastyczni 2012. Badanie czytelnictwa fantastyki*, Gdański Klub Fantastyki, Gdańsk
- Informator Falconu*, 2000, Lubelskie Stowarzyszenie Fantastyki „Cytadela Syriusza”, Lublin
- Iwanicki G., Dłużewska A., 2014, *Wybrane aspekty zagranicznej turystyki clubbingowej w Trójmieście*, „Turystyka Kulturowa”, nr 12/2014, s. 38-53

- Jones N., 2012, *Old age starts at 54 (and youth ends at 32) – that's if you ask young people*, „Daily Mail online”, <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2086030/Old-age-starts-54-youth-ends-32.html> (dostęp: 19.10.2015)
- Kádár B., 2013 *Differences in the spatial patterns of urban tourism in Vienna and Prague*, „Urbaniziv”, vol. 24, no. 2, s. 96-111
- Kowalczyk A., 2008, *Współczesna turystyka kulturowa – między tradycją a nowoczesnością* [w:] A. Kowalczyk (red.), *Turystyka kulturowa. Spojrzenie geograficzne*, Uniwersytet Warszawski, Wydział Geografii i Studiów Regionalnych, Warszawa, s. 9-57
- Majchrzak B., Matulewski P., Makohonienko M., 2015, *Ocena funkcjonowania i możliwości rozwoju OFF Festival w Katowicach*, „Turystyka Kulturowa”, nr 4/2015, s. 6-23
- Mikos von Rohrscheidt A., 2008, *Turystyka kulturowa – wokół definicji*, „Turystyka Kulturowa”, nr 1/2008, s. 4-21
- Mikos von Rohrscheidt A., 2013, *Eventy kulturalne Wielkopolski jako część potencjału turystyki kulturowej regionu*, „Turystyka Kulturowa”, nr 12/2013, s. 6-24
- Piasecka E., 2012, *Uczestnictwo w muzycznych wydarzeniach kulturalnych – forma turystyki czy tylko sposób spędzania czasu wolnego?*, „Turystyka Kulturowa”, nr 2/2012, s. 41-52
- Ratkowska M., 2010, *O festiwalu w kontekście turystyki kulturowej, czyli turystyka eventowa raz jeszcze*, „Turystyka Kulturowa”, nr 6/2010, s. 26-46
- Saliszczew K. A., 2003, *Kartografia ogólna*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa
- Smoleńska O., 2009, *Najnowsze trendy w turystyce eventowej. Gry fabularne i wydarzenia związane z fantastyką i technologią XXI wieku*, „Turystyka Kulturowa”, nr 8/2009, s. 31-39
- Tomaszewska M., 2009, *Sposób ujęcia danych a poprawność map opracowanych metodą kartogramu*, „Polski Przegląd Kartograficzny”, T. 41, nr 3, s. 209-220
- Wojciechowska J., Reczyńska K., 2014, *Konkurs agroturystyczny „Złota Grusza” w województwie łódzkim wydarzeniem dla jego kreatorów i głównych „aktorów”* [w:] B. Krakowiak, A. Stasiak (red.), *Kultura i turystyka. W kręgu wydarzeń*, Regionalna Organizacja Turystyczna Województwa Łódzkiego, Łódź, s. 321-336
- Woźniczko M., Jędrusiak T., 2014, *Wpływ wydarzeń kulturalnych w muzeach skansenowskich w Polsce na rozwój ruchu turystycznego – badania własne* [w:] B. Krakowiak, A. Stasiak (red.), *Kultura i turystyka. W kręgu wydarzeń*, Regionalna Organizacja Turystyczna Województwa Łódzkiego, Łódź, s. 261-283
- Wójcik A., 1986, *Rozwój i działalność OKMiSF w latach 1976-1980, cz. 1*, „Fandomas”, nr 3
- <https://konwenty.info> [25.11.2015]

Cartographic method of research in the analysis of cultural tourism on the example of Falkon – SciFi and Fantasy Convention in Lublin

Keywords: Falkon, GIS, cartography, cultural tourism, SciFi and fantasy

Summary

The paper describes a spatial aspect of participation in a nationwide cultural event on the example of the Falkon – SciFi and Fantasy Convention in Lublin. The authors analyse about eight thousand data entries of participants from 2013 and 2014, dealing with their spatial (place of residence) and demographic (age, sex) aspect. There were nine maps created, as a result of data manipulation process and application of Geographic Information System (GIS) tools. The maps clearly illustrate spatial relations in the analysed population. The cartographic method of research allows to, with the use of maps, search for extra connections and answer to question regarding causes of analysed phenomena characteristic, what has been done in this research too. The relation of participants to transport issues and a case of underage participants were, among others, taken closer look at.